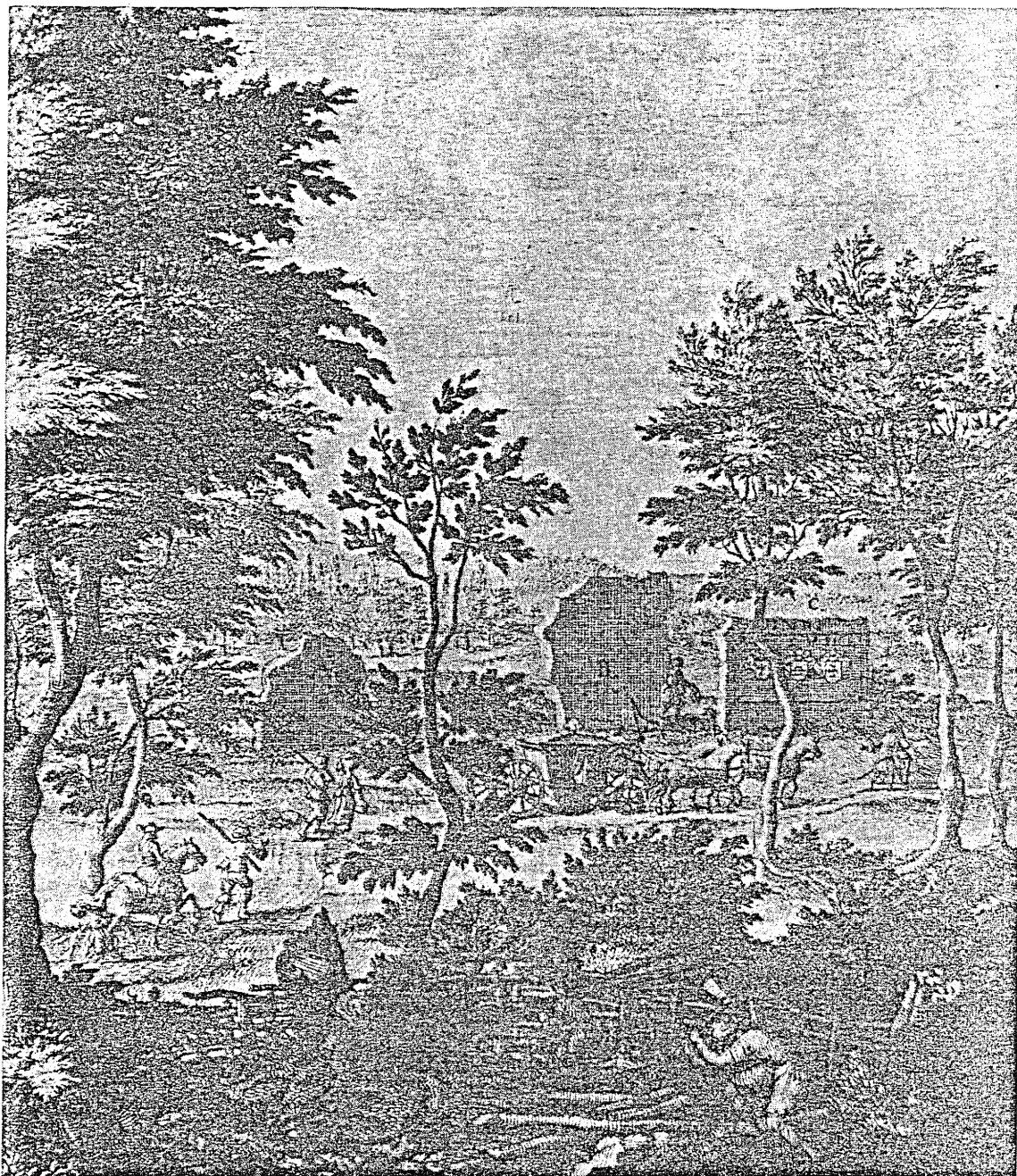

Fornforskaren Rääf och "den götiska tidens lemningar" i Alvastra

Ehuru Götiska förbundet väl i allmänhet i våra dagar uppfattas såsom en rent litterär sammanslutning var en av huvudpunkterna på dess program att "återuppväcka den aftynade känslan för den gamla götiska tidens lemningar". En av de originellaste gestalterna i förbundet var tvivelsutan den lärde kammarjunkaren och fornforskaren Leonard Fredrik Rääf i Småland. Redan samma år förbundet hade stiftats, d. v. s. 1811, hade man beslutat att giva ut en tidskrift, *Iduna*, "för älskare af den nordiska fornåldern". Rääf hörde ingalunda till de flitigaste bidragsgivarna men i ett brev, daterat april 1814, tackar vännen och förbundsbrodern Jacob Adlerbeth för en liten avhandling, eller, som han uttrycker det, "anmärkingar i afseende på alla fornlemningars fredande", vilken han fått sig tillsänd av Rääf och över vilken han blivit så begeistrad att han läst upp den på förbundets stämma. — Götiska förbundet med sin litet lustiga blandning av patriotiskt allvar och barnsligt leklynne hade "stämma" i stället för sammanträde. Medlemmarna kallade sig vid fornnordiska eller förment fornnordiska namn och som hälsningsord användes det, får man förmoda, götiskt klingande "hej". — Adlerbeth kan också meddela att stämman delade hans förtjusning och nu ville trycka dessa "grundliga och fullständiga betraktelser öfver ett så viktigt ämne". Den entusiastiske förbundsbrodern bestämmer själv titeln till "Tankar om sättet att uppsöka och vårda Fäderneslandets Fornlemningar". Rääfs "Tankar", tryckta i tidskriftens femte häfte, omfattar dels en historik över vad som ditintills utförts inom fornminnesvården av "framsynte regenter", dels förslag till framtida åtgärder där han ger uttryck för idéer som än i dag är aktuella. Ehuru han ger flera konkreta exempel såsom "Unions-Salen i Calmar, Kloster-Rummen i Vadstena", nämnes inte Alvastra kloster i sammanhanget. Ändock skulle Rääf som den förste tolv år senare företaga historiskt betingade undersökningar i Alvastra kloster, förest i hoppet att... derstädes kunna anträffa den Kongl. Sverkerska familjens grafvårdar".

Alvastra cistercienserkloster, vilket grundats 1143 på tillskyndan av drottning Ulfhild, gemål till Sverker den Äldre, hade i likhet med andra kloster i landet dragits in till Kronan i samband med reformationen och sedan lämnats att förfalla. Redan tidigt hade anläggningen fått göra tjänst som stenbrott. Rääf vänder sig visserligen häftigt mot uppgiften att Gustaf Vasa skulle låtit taga sten här för sitt byggnadsföretag i Vadstena. För Rääf är det otänkbart att kungen "stor i allt, äfven i omsorgen att pryda sitt land med architectoniska konstverk, skulle hafva, för att uppföra ett, tillåtit förstörelsen af ett annat, som tillika förvarade minnet af så många Sveriges Regenter och utmärkte män". Här tycks det fallit Rääf ur minnet att det var just denne kung, "stor i allt", som hade genomdrivit reformationen och därmed också klosterväsendets upplösning. Inte heller kan Rääf acceptera att "Grefvarna Brahe... hwilka sjelfwe, historiens föremål, älskade häfderna och på Wisingsö liksom på deras öfriga bostäder bestyrkt sin omvårdnad för byggnadskonsten" skulle ha bortforslat byggnadssten från Alvastra. Det är dock inte uteslutet att Rääf känt till brevväxlingen mellan Johan III och Per Brahe, där den förre i skarpa ordalag tillhåller den självrådige greven att upphöra med stenbrytningen i Alvastra. Rääf skriver nämligen i den skrivelse till K. Vitterhetsakademien ur vilken ovanstående citat hämtats att om Brahe verkligen låtit bryta sten i Alvastra har det endast varit från "ringmurar och obetydliga hushållsbyggnader". Man vet emellertid med säkerhet att sten brutits i stor utsträckning, vilket snart nog fick till följd att de raserade och såriga murarna täcktes av multnande löv där gräs och ogräs frodades och av hela det stora komplexet syntes snart ovan mark endast den imponerande klosterkyrkan. Icke heller denna hade lämnats helt orörd och hade vid 1700-talets slut förvandlats till en pittoresk ruin, värdig att avtecknas av en så kräsen *connoisseur* som C. J. Linnerhielm.

Medan urkunderna över klostrets grundande endast nämner drottning Ulfhilds namn figurerar i

Alvastra kloster med den s. k. "Sverkers grav" enligt E. Dahlbergs "Svecia antiqua".

den folkliga traditionen uteslutande kung Sverkers, vars grav tidigt angives vara till stades i klosterkyrkan. Även Messenius uppger med bestämdhet att graven ifråga vore att finna nära högaltaret och Erik Dahlberg har i *Suecia antiqua* till och med återgivit den förmodade gravens utseende, Se ovan. Det rum som utpekats såsom "Kong Sverkers graf" är i själva verket klosterkyrkans sakristia; ett tämligen litet kryssvälvtt rum beläget några trappsteg lägre än kyrkans golvnivå i övrigt. Rääf synes emellertid varit tveksam om huruvida detta verkligen vore Sverkers grav ty han refererar till den som "den så kallade Sverkerska grafven". Det må i sanningsens namn här inskjutas att Rääf inte

var den ende vid denna tid som ifrågasatte riktigheten av dessa uppgifter. Riksantikvarie B. E. Hildebrand, som besökt Alvastra vid ungefär samma tidpunkt, anmärker i sina *Reseminnen* att väl står "murarne kvar af en byggnad som kallas Sverkerska grafven men man har ingen säkerhet för denna uppgift". Däremot är Rääf helt övertygad om att rummet är ett gravkor ty han beklagar att i detta "vackra grafchor finnes numera ingen inskrift eller ringaste minnesmärke". Måhända hade han hoppats att där påträffa det "postamente med derå stående foder af ekplankor, hvarest den egentliga Kong Sverkers likkista skulle hafva varit innesluten, vilken orediga berättelser omtala". Det var emellertid

inte endast Sverkers grav som fängslat Rääfs fantasi utan han ville påträffa den Sverkerska familjens samtliga gravar vilka enligt en uppgift hos Messenius skulle finnas nära högaltaret. Han föranstaltade alltså en grävning inne i kyrkan norr om sakristian "för den händelse att Högaltaret stått vid samma ända af kyrkan, hvarom dock många tvivelsmål ännu finnas". Var Rääf väntade sig att finna högaltaret om inte i kyrkans östra del är gåtfullt. Hur som helst de kungliga gravarna påträffades inte under hans idoga letande utan Rääf fick nöja sig med att konstatera att "monumenterna af högsta dyrbarhet" kunde dölja sig på andra ställen af den "vidlyftiga byggnaden". Att Messenius verkligen haft rätt beträffande lokaliseringen av gravarna skulle visa sig cirka 100 år senare då de påträffades av O. Frödin under dennes omfattande utgrävningar i klosterruinen.

Om än Rääfs grävning inte gav det resultat han själv så innerligt hade hoppats på, nämligen att finna den Sverkerska graven, fann han i gengäld en annan gravsten av minst lika stort intresse, den över lagmannen Ulf Gudmarsson, "så mycket mera oförmodad att här anträffa som det blifvit uppgifvit att densamme jemte flere vore långt för detta afförd till Wadstena klostrets kyrka. Likväl quarligger han som det tyckes öfver sjelfva grafplatsen, onött och utan annan skada än en tvert öfver gående bräcka." Den trogne vännen Adlerbeth lyckönskar honom i ett brev innerligt till upptäckten som "blef en lika oväntad som värdig belöning för de outröttliga omsorger, du vid undersökningen af klosterkyrkans ruiner ådagalagt."

Rääfs undersökningar i klostret pågick under tre år och under dessa år hade denne sanne göticist och äkta son av 1700-talets utilism fått nya idéer beträffande klosterkyrkan. Nu ville han att den skulle "helt och hållet i sin gamla stil upprättas, samt utan statens betungande af församlingen underhållas". För att åvägbringa detta skulle kyrkorna i grannförsamlingarna Heda och Tollstad (nu Västra Tollstad) rivas. Enligt Rääf låg de alltför nära varandra och var båda "förfallna och fordrade skyndsamt nybyggnad". Dessa socknar skulle nu istället slås samman till en och "deras nya gemensamma kyrka blifva Alvastra". "Några gynnsamma omständigheter . . ., synas nu mera än förr, närma möjligheten deraf". Stora kostnader kunde sparas genom klosterkyrkans "quarhvarande pelare och

Kammarjunkaren L. E. Rääf i Småland. Efter äldre foto.

murar . . . den pålitliga grundhvalen och mängden af befintlig sten, som, ökad med hvad de tvenne andra kyrkorna innehålla förmodligen vore tillräcklig". Vidare vore kassorna vid Heda och Tollstad tämligen väl försedda "att allmänna välgörelsen med iver skulle omfatta detta patriotiska förslag". Ytterligare en gynnsam omständighet finner den rationelle Rääf i "en efter naturens ordning icke aflägsen vacance uti Tollstad". Kyrkoherden där, Johan Henrik Egnell, var då 64 år gammal och dog mycket riktigt två år senare.

Rääfs "patriotiska" förslag väckte ingen genklang hos de värnadsvärda herrarna i Akademien; församlingskyrkan i Tollstad restaurerades och i klosterkyrkan tog kalkbränning en del av det som lämnats av Gustav Vasa och Per Brahe.

Ingrid Swartling